

Carreu de la *Visitació* de sant Pere de Galligants

1367

Pedra calcària nummulítica de Girona

53 x 45 x 76 cm

Museu d'Art de Girona. Núm. reg.
250.563 Fons d'art Diputació de Girona



Al Museu d'Art de Girona, a les sales d'època medieval, es pot admirar un carreu decorat amb epigrafia, heràldica i l'escena de la *Visitació*, datat del 1367. L'obra procedeix del monestir gironí de Sant Pere de Galligants i hi consta el nom del promotor. Parlem d'una peça poc habitual, ja que no es tracta d'una epigrafia funerària sinó commemorativa, infreqüent a l'època. Aquest article intenta aportar informació sobre la interpretació de la peça, i també en el coneixement de la vida del seu mecenes, el monjo benedictí Bernat de Rovira..

Aquest carreu rectangular tallat en pedra calcària nummulítica de Girona procedeix dels fons de l'antic Museo Arqueológico Provincial (en funcionament entre 1939 i 1973) i probablement era part del fons del Museo Provincial de Antigüedades y Bellas Artes, fundat el 1845, amb seu al mateix monestir de Sant Pere de Galligants.

Es pot deduir que la pedra estava encastada en un mur d'angle, ja que només està decorat per dues cares, la lateral esquerra i la frontal. La cara frontal s'estructura en dos registres horitzontals. Al registre inferior es pot llegir la inscripció A[N]NO D[OMI]NI M^o CCC^o LX^o VII^o PR[ESBITER]I B[ER]N[ARDUS] D[E] ROVIRA P[IRAE]POSIT[US] IS-TI[US] MON[ASTERII] OB REV[ER]ENCIA[M] DEI ME FECIT, que es pot traduir així: «En l'any del senyor de 1367 Bernat de Rovira, prebòsit d'aquest monestir, per reverència a Déu em feu». Al registre superior hi ha tres escuts emmarcats en quadrats regulars i dins cairons oivals i tetralobulats. El primer presenta un roure arrencat, amb aglans i arrels al vent, en aquest cas amb un bàcul sobreposat. És el mateix que el tercer escut, aquest sense bàcul. Ambdós blasons es poden identificar amb les armes dels Rovira o Sarrovira, o sigui un roure de sinople (verd) sobre camp d'or (en el cas que ens ocupa no hi ha policromia que permeti assegurar-ho). Així apareix a l'escut de Guillem de Rovira (capella de Sant Honorat de Santa Maria del Mar) i al segell del paborde Ramon Sarrovira, ambdós de 1367 (en graciosa coincidència amb la data del carreu estudiat).¹ Sense policromia, amb menys detall, el blasó és present a la tomba de Ramon de Rovira, rector de Les Preses († 1348) i, amb identificació de les fulles de roure (però sense aglans), a la de Pere de Rovira, dins l'església parroquial de Sant Vicenç de Besalú († 1417). El segon escut del carreu, situat al centre de la cara frontal, presenta un sembrat de creus (dites «cruselles»), segurament corresponent a la família de la mare, una heràldica que a Girona s'ha assimilat sempre als Cruïlles (creus de gules sobre camp d'argent).² Desconeixem qui era la progenitora, però podria tractar-se d'una filla menor d'alguna de les ramificacions dels Cruïlles i, per tant, familiar dels futurs bisbes Gilabert (1334-1335) i Berenguer de Cruïlles (1348-1362). L'escut és present en diversos sepulcres del comtat d'Empúries, al vescomtat de Peralada i al mateix retaule d'argent de la catedral de Girona, arran del conegut mecenatge per part d'aquella família (i al md'A, al sepulcre de Jofre Gilabert de Cruïlles, núm. reg. 2.514).

La cara lateral està presidida per l'escena de la Visitació de Maria a la seva cosina Isabel en el moment en què es reconeixen els mutus embassos, d'on naixeran sant Joan Baptista i Jesús. Les santes estan representades encarades, de manera força sumària: Isabel una mica més baixa i flexionada, i Maria més alta, dominant l'escena. Davant el dubte, les dues dones s'identifiquen amb una inscripció sota els seus peus, al marc del carreu: [E]LISABETH VERG[IN]E MARIA. Rere els caps de les santes, els possibles nimbos són substituïts per un fons de fulles de roure amb aglans: és impossible no veure-hi una al·lusió a l'heràldica del comitent, Rovira (paraula catalana que designa un bosc de roures), però també una referència al simbolisme d'aquest arbre en el cristianisme, normalment vinculat a la força de la fe, associada a la robustesa del roure. Així, per exemple, tenim el santuari empordanès de la Mare de Déu del Roure. A l'art català, la Visitació ha estat sobretot representada en pintura (frontals i retaules dels segles XIII-XV) i menys freqüentment en escultura (però amb exemples ben antics, com el frontal del sepulcre de sant Ramon, del segle XII, a la catedral de Roda d'Isàvena). Preciament el Museu d'Art de Girona compta amb un relleu del segle XVI d'alabastre amb l'escena (núm. reg. 2.509).

Els exemples recollits situen l'origen de la família Rovira (o famílies, o branques extenses i antigues d'un mateix llinatge) al comtat de Besalú, entre les zones de l'actual Garrotxa, Pla de l'Estany i nord de la Selva. A més, a la documentació del segle XIV detectem molts Bernat de Rovira, fins a sis homònims, quasi contemporanis (segur que n'hi havia alguns més), que no s'han de confondre amb el personatge que ens ocupa. Podem citar Bernat Rovira, d'Anglès, implicat en un judici de la cúria (1326-1327);³ Bernat de Rovira, de Vic (enviat pel bisbe a Avinyó l'any 1347);⁴ Bernat de Rovira, batlle de Figueres (excomunicat el 1356);⁵ Bernat de Rovira, beneficiat de sant Nicolau al monestir de Sant Esteve de Banyoles (1362)⁶ i, finalment, Bernat de Rovira, prior del monestir de Riudaura (c. 1353-1362),⁷ amb el qual s'ha pogut confondre el nostre personatge en altres ocasions.

La documentació diocesana permet resseguir, encara que sigui parcialment, el cursus honorum del monjo benedictí Bernat de Rovira, que ja formava part de la comunitat de Galligants el 10 de març de 1327, quan intervingué juntament amb els monjos Bernat de Boixeda (prebòsit), Pere de Comelles (sagrístà) i Francesc de Raset (prior) en un préstec sol·licitat per l'abat, que estava essent examinat pel bisbe Pere d'Urrea.⁸ Quatre dies després, el mateix bisbe ordenà als quatre monjos l'obertura de les caixes de tresoreria del monestir per proveir de diners la comunitat, però la mala relació amb el cap de la diòcesi acabà amb l'excomunió temporal d'alguns dels monjos.⁹ Durant gairebé vint anys no en tenim

més notícies, però tot sembla indicar que ascendí a la jerarquia del monestir. L'any 1344, en el reconeixement d'un cens, ja és anomenat «cabiscol», o sigui monjo encarregat del cor i del cant litúrgic del cenobi.¹⁰ El 1348 era almoïner i posà de garantia de pagament d'un crèdit de l'abat alguns llibres, com un breuari, unes Clementines, un Sisè de les Decretals, un Voragen (amb textos de Jacopo de Varazze?) i una Bíblia.¹¹ El 1349 s'anomena per primer cop prebòsit i rector de l'altar de santa Maria del monestir i, amb aquests càrrecs, nomenà home propi d'aquell altar Pere Marraran, picapedrer de Sant Vicenç de Viladasens (podríem vincular aquest nom a l'autor del carreu decorat?).¹² El 1352 era cambrer (dignitat pròpera a l'abat encarregada del vestuari, entre altres funcions), quan fou anomenat juntament amb Ramon Albert (prevere del capítol de la Seu) col·lector de l'ajuda que el rei Pere el Cerimoniós havia sol·licitat a les Corts reunides a Perpinyà.¹³ El 1358 ja era prior de Sant Pere de Galligants, quan declinà la decisió sobre la renúncia al càrrec del cabiscol Francesc Espigoler.¹⁴

Cal esperar a 1372 per trobar-lo com a «prebòsit» del monestir, tal com és anomenat al carreu conservat al Museu d'Art. El 24 d'abril d'aquell any Bernat de Rovira signà juntament amb Bernat de Camps un rebut de 10 lliures com a salari per la revisió dels comptes de les talles fetes pel concili de Tarragona i pagaments dels legats papals. Així doncs, podem inferir que desenvolupà la prepositura de Sant Pere de Galligants com a mínim entre 1367 i 1372. No tenim constància de quines foren les seves actuacions en relació amb la comunitat i el clos monàstic. La informació provinent del carreu tampoc no ho aclareix massa. És probable que el me fecit faci referència no a l'obra estudiada en concret, sinó a algun més gran, d'importància arquitectònica, però no sabem de quina índole. L'escena de la Visitació podria suggerir un altar o benefici amb aquella advocació (o a santa Isabel o a santa Maria), però ni a l'església abacial ni a la resta d'espais i dependències no hi ha cap referència coneguda. En aquest sentit, resulta eloqüent la visita pastoral del bisbe Ènnec de Vallterra l'any 1368, on s'esmenten els altars de sant Pere, sant Pau, sant Jaume, sant Benet, el Salvador, sant Miquel i cap altre, tampoc a les visites posteriors.¹⁵ En definitiva, les hipòtesis es poden centrar a suposar que Rovira va ser el promotor d'alguna mena de construcció (o ampliació o reparació) dins el complex monacal que les riuades, l'exclaustració i les restauracions dels segles XIX i XX poden haver esborrat del fil del temps.

NOTES

¹ Tot i que es tracta d'un cognom força comú, els armorials només recullen aquest color pel que fa a l'arbre. Vegeu les següents referències: Martí de Riquer. *Heràldica catalana*. Barcelona, Quaderns Crema, 1983, vol. 1, p. 271; Antoni Cobos i Joaquim Tremoleda. *L'epigrafia medieval dels comtats gironins. III. El comtat de Besalú*. Figueres, Ed. Generalitat de Catalunya, Diputació de Girona, Fundació Albert Tomàs, 2013, p. 39, 86-87, 188-189.

² RIQUER 1983, vol. 1, p. 152. No es pot descartar la pertinença a alguna altra família, menor, amb blasó semblant (Òdena, Prats, Palafròls, Vilafreser...).

³ Arxiu Diocesà de Girona (ADG), Lletres, vol. U-2, f. 21v i 172v; vol. U-3, f. 13v.

⁴ ADG, Notularum, vol. G-19, f. 70v.

⁵ ADG, Notularum, vol. G-32, f. 155-156v.

⁶ ADG, Definicions, vol. D-162, f. 8v.

⁷ ADG, Notularum, vol. G-29, f. 139v; G-36, f. 34v-25; G-37, f. 107v-108. Definicions, vol. D-161, f. 44v.

⁸ ADG, Lletres, vol. U-2, f. 88v-89.

⁹ Id., f. 90-91.

¹⁰ ADG, Notularum, vol. G-17, f. 110. 24 d'abril de 1344. És possible que entre aquesta data i el 27 de març de 1349 hagués desenvolupat el càrrec d'infermer a Galligants mateix o en una altra abadia pròpera, resignat per un «Fra Bernat de Rovira» (vegeu ADG, Definicions, vol. D-158, f. 12r).

¹¹ ADG, Notularum, vol. G.21, f. 94v.

¹² Arxiu Històric de Girona (AHG), Notarials, Girona 5, Bartomeu Vives, 1349, vol. 58, f. 134r.

¹³ ADG, Notularum, G-24, f. 132-133v.

¹⁴ ADG, Notularum, vol. G-38, f. 55v.

¹⁵ Josep CALZADA i OLIVERAS, Sant Pere de Galligants, Diputació de Girona, 1983, p. 63 i ss.

BIBLIOGRAFIA

CALZADA i OLIVERAS, Josep. *Sant Pere de Galligants*. Diputació de Girona, 1983.

COBOS, Antoni; TREMOLEDA, Joaquim. *L'epigrafia medieval dels comtats gironins. III. El comtat de Besalú*. Figueres, Ed. Generalitat de Catalunya, Diputació de Girona, Fundació Albert Tomàs, 2013.

DE RIQUER, Martí. *Heràldica catalana*. Barcelona, Quaderns Crema, 1983, 2 vol. DOMÈNECH, Gemma; GIL, Rosa Maria. *Sant Pere de Galligants*. Diputació de Girona, col. Quaderns de la Revista de Girona, 2012.

LLORENS RAMS, Josep Maria. *Sant Pere de Galligants. Un monestir al llarg del temps*. Barcelona, Museu d'Arqueologia de Catalunya, 2011.

FONTS DOCUMENTALS:

Arxiu Diocesà de Girona

Arxiu Històric de Girona